

◆ ARAŞTIRMA MAKALESİ · RESEARCH ARTICLE

Makale Kimliği Article ID	Geliş Tarihi Received	Kabul Tarihi Accepted	Yayın Tarihi Publication Date:	Benzerlik Oranı Similarity Rate	DOI:
JTRH-2026-03	04.03.2026	23.04.2026	30.05.2026	%20	10.5281/zenodo.1973167

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Türk Ocağı'nı Ziyaretleri (1923-1931) *Mustafa Kemal Pasha's Visits to The Bursa Turkish Heart (1923-1931)*

Celil BOZKURT

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler,
Düzce, Türkiye
<http://orcid.org/0000-0001-6103-1642>
celilbozkurt@duzce.edu.tr

ÖZ

İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocakları, Osmanlı-Türk modernleşmesinde başat kurumlarından biri olmuştur. Ocaklar, farklı alanlarda yaptığı faaliyetlerle Türk insanının milletleşme sürecinde önemli katkılar sağlamıştır. 1913 yılında kurulan Bursa Türk Ocağı, Bursa'nın kent yaşamında dönemin en köklü ve güçlü sivil toplum kuruluşu olmuştur. Bursa Türk Ocağı, hem Meşrutiyet döneminde hem de Cumhuriyet döneminde devletin en büyük yardımcı kuruluşu olarak görev yapmıştır. Ocak, Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa'ya gelişlerinde mutlaka gidip ziyaret ettiği ve vatandaşlarla sohbet ettiği kurumların başında gelmiştir. Ocağın toplum nezdinde yapmış olduğu faydalı işlerden dolayı Mustafa Kemal paşa, Bursa Türk Ocağı'nı 1923 yılında himayesine almıştır. Bursa gibi köklü ve kozmopolit bir şehirde bulunan Bursa Türk Ocağı, aynı zamanda ülkenin insan profiline de ayna tutmuştur. Mustafa Kemal Paşa, bazı devrim planlarını ilk kez Bursa Türk Ocağında açıklamış ve Türk insanının tepkilerini ölçmüştür. Vatandaşın verdiği tepkiler, Paşa'nın sonraki devrimlerin nasıl ve ne için yapılması gerektiğine dair önemli ipuçları olmuştur. Bursa Türk Ocağı, Türk modernleşmesinde Atatürk devrimlerinin Bursa'da benimsetilip uygulanmasında adeta bir öncü vazifesi görmüştür.

Anahtar kelimeler: Türk Ocakları, Bursa Türk Ocağı, Mustafa Kemal Paşa, Bursa, Modernleşme

ABSTRACT

At The Turkish Hearts established during the Second Constitutional Era were one of the leading institutions in Ottoman-Turkish modernisation. Through their activities in various fields, these hearts made significant contributions to the process of nation-building among the Turkish people. Founded in 1913, the Bursa Turkish Heart became the most established and powerful civil society organisation in Bursa's urban life during that period. The Bursa Turkish Heart served as the state's largest auxiliary organisation during both the Constitutional Monarchy and Republican periods. The Heart was one of the institutions that Mustafa Kemal Pasha would invariably visit and converse with citizens during his visits to Bursa. Due to the beneficial work carried out by the Heart within society, Mustafa Kemal Pasha took the Bursa Turkish Heart under his patronage in 1923. Located in Bursa, a city with deep roots and a cosmopolitan character, the Bursa Turkish Heart has also reflected the country's demographic profile. Mustafa Kemal Pasha first outlined some of his revolutionary plans at the Bursa Turkish Heart and gauged the reactions of the Turkish people. The reactions of the citizens provided important clues to Pasha about how and why subsequent revolutions should be carried out. The Bursa Turkish Heart played a pioneering role in the adoption and implementation of Atatürk's revolutions in Bursa during the modernisation of Turkey.

Keywords: Turkish Hearts, Bursa Turkish Heart, Mustafa Kemal Pasha, Bursa, Modernisation

1

GİRİŞ

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet, beraberinde dernek kurma ve örgütlenme özgülüğü getirmiş, bu arada

milletleşme yolunda en geri kalan toplum olarak Türkler de Türkçü dernekler etrafında örgütlenmeye başlamıştır. İlk olarak 5 Kanun-u Evvel 1324 (18 Ocak 1908) yılında İstanbul'da Türk Derneği kurulmuştur. 1912'ye kadar faal kalan dernek, bünyesinde Yusuf Akçura, Necip Asım ve Veled Çelebi gibi tanınmış Türkçüleri barındırmış, siyasetten uzak kalmış, kültürel ve bilimsel alanlarda faaliyet göstermiştir (Tunaya, 1998, s. 440-441). İkinci olarak, 18 Ağustos 1327 (31 Ağustos 1911) tarihinde İstanbul'da Türk Yurdu Cemiyeti kurulmuştur. Kurucuları arasında, şair Mehmet Emin (Yurdakul), Müftüoğlu Mehmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura gibi isimler bulunmaktadır. Türk Yurdu adında bir de yayın organı çıkaran dernek sonradan Türk Ocaklarına iltihak etmiştir (Tunaya, 1998, s. 442). Türk Derneği ve Türk Yurdu Cemiyeti; kurucu kadro, yönetici ve yazar kadrosu ile birlikte Türk Ocağı'nın açılışına zemin hazırlamışlardır. 1911'de Trablusgarp ve 1912-13'teki Balkan Savaşları'nın ülkede meydana getirdiği yıkım ve ümitsizlik ortamı, vatanın gidişatından endişe eden bazı askeri tıbbiye öğrencilerini harekete geçirmiştir. Bu öğrenciler, "190 Tıbbiyeli Türk Evladı" imzasıyla dönemin aydınlarına yazdıkları mektupta; "Türk kavminin hayat-ı inkıraz yaşadığını" vurgulayarak "seleflerimiz gibi lakayd kalamayacağımızı" belirttikten sonra "hayatın ebedi bir mücadele olduğuna ve bu mücadele (de) muvaffakiyetin en büyük şartı (nın), maarif ve mekteplerin galebesi" olduğunu vurguluyordu. Gençler, kendilerinin "tekâmül kanununa riayet fikrinde ısrarlı" olacaklarını vurgulayarak: "Ziraat, ticaret ve sanayi ile kazanılmış bir ictimai hâkimiyeti kuru bir siyasi hâkimiyete tercih ettiklerini" belirtiyordu. "Nesl-i müstakbelimiz, miskinliği günah, faaliyeti ibadet bilsin! Müteşebbis, kuvvetli ve servet sahibi olsun" diyen gençler, bu hedeflerin gerçekleşmesi için "her türlü fırka ihtilaflarının fevkinde, her türlü siyaset dağdağalarının haricinde yeni bir cereyan doğması"ni gerekli görüyorlardı. Gençler, çağrıda bulunduğu aydınların "hakimane ve edibane" görüşlerini öğrenmek istiyor ve kendilerine "ilmi ve fiili iş birliğinde bulunma" teklifinde bulunuyordu (Akçura, 1978, s. 215-216).

190 Tıbbiyeli gencin bu çağrısı nihayet Türk Ocağı'nın kurulmasıyla son bulmuştur. Öğrenci-aydın iş birliğinde teşekkül eden Türk Ocağı, İstanbul'da fiili olarak 3 Temmuz 1911'de kurulmuş, resmi olarak ise 22 Mart 1912'de açılmıştır. Ocağın resmi "kurucuları", Şair Mehmet Emin, Ağaoğlu Ahmet ve Dr. Fuat Sabit'tir. Ocağın ilk başkanlığını Ahmet Ferit Tek üstlenmiştir. Balkan Savaşlarından sonra ise Hamdullah Suphi (Tanrıöver) başkanlığa getirilmiştir (Tunaya, 1998, s. 458). Türk Ocağı, Mütareke dönemine kadar İstanbul ve dışında toplam 28 şube açmıştır (Tunaya, 1998, s. 461).

Türk Ocağı, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma döneminde bağımsızlıklarını kazanan azınlıkların aksine, milletleşme sürecine giremeyen, bundan dolayı milli bir kimlik ve örgütlenmeden mahrum kalan Türk toplumunu her alanda eğitmeyi ve ona bir Türk kimliği kazandırmayı hedeflemiştir. İlk kurulan Ocaklardan biri olan Bursa Türk Ocağı, değişik alanlarda yürüttüğü faaliyetlerle Türk insanının eğitilmesinde ve kimlik inşasında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu makalede, Mustafa Kemal Paşa'nın 1923-1931 yılları arasında Bursa gezilerinde Türk Ocağı'na yaptığı ziyaretler ve etkinlikler ele alınmıştır. Araştırmada özellikle süreli yayınlar ve telif eserler kullanılmıştır.

2

BURSA TÜRK OCAĞI'NIN KURULUŞU

Bursa Türk Ocağı, 30 Teşrin-i Evvel 1329 Çarşamba günü kurulmuştur. Ocak, kuruluş maksadını; “akvam-ı İslamiyyenin bir rükn-ü mühimmi olan Türklük âleminde içtimai inkılap esasları hazırlayarak Türklerin milli terbiye, ilmi, iktisadi, ictimai seviyelerinin itlasına [geliştirmeye] ve onları mazisini, ananesini, milletini müdrük hale getirmeğe çalışmaktır” diye açıklamıştır (Bursa Türk Ocağı Esas ve Dâhili Nizamnameleri, 1329-1332, s. 3). Ocak, bu amaçları gerçekleştirmek için; “şubeler, mektepler açmağa, dersler ve konferanslar, müsamereler tertibine, kitaplar ve risaleler neşrine, Türkçenin terakki ve tekâmülüne ve onu sair lisanların hakimiyetinden kurtararak müstakil bir hale getirmeğe çalışacaktır. Milli serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabıyla görüşerek iktisadi ve zirai teşvik ve irşatlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir” kararını almıştır (Bursa Türk Ocağı Esas ve Dâhili Nizamnameleri, s. 3). Bursa Türk Ocağı, amaçlarına ulaşma yolunda “sırf milli ve ictimai bir vaziyette kalacak, asla siyasetle uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasi fırkalara hadim olmayacaktır” kararıyla siyasetten uzak duracağını vurgulamıştır (Bursa Türk Ocağı Esas ve Dahili Nizamnameleri, Madde: 3).

Bursa Türk Ocağı'nın İlk yönetim kuruluna dair elimizde kesin bilgiler mevcut değildir. Bu konuda, Türk Ocakları Arşivine müracaat edilmişse de, çeşitli badireler atlatan kurum arşivi günümüze kadar gelememiş olduğundan böyle bir araştırma sonuçsuz kalmıştır. Aynı şekilde, Bursa'nın yerel basınına ait mevcut gazete ve dergi koleksiyonlarının düzensiz olması da basın yoluyla bu bilgiye ulaşmamızı engellemiştir. Yalnız Arif Hikmet Bey, M. Kemal Atatürk'ün 1922 Ekiminde Bursa'ya yaptığı geziyi anlattığı kitabında, Bursa Türk Ocağı'nın ikinci açılışına geniş yer ayırmış ve açılıştaki bulunan Bursa mebusu Muhiddin Beyden (Pars) “Bursa Türk Ocağı Başkanı” diye bahsetmiştir (Arif Hikmet, 2008, s. 43-44). Buradan, Ocağın ilk başkanının Muhiddin Bey olduğu sanılmaktadır. Ancak bu bilgi başka kaynaklarca doğrulanmamış olup, Muhiddin Beyin farklı biyografilerinde de böylesine önemli bir ayrıntıdan bahsedilmemektedir.

Bursa Türk Ocağı, günümüzde Bursa'nın Setbaşı semtinde bulunan Mahfel'e yakın bir binada kurulmuştur. Ocak, Cumhuriyet döneminde, yine aynı bölgede bulunan ve Bursa'dan göç eden Ermenilere ait bir metruk bir gazino, dört dükkân ve bir haneyi Bakanlar Kurulu kararı gereğince bedeli mukabilinde satın alarak buraya taşınmıştır (Baboğlu, 2012, s. 13-14).

Bursa Türk Ocağı, II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Partisi'yle yakın ilişkilere sahipti ve bu partinin kültür şubesi gibi faaliyet göstermekteydi. Bir gazete haberine göre, “İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ve Türk Ocağı, Bursa'nın içtimai tarih inkılabında nur-u onur bir sayfa” açmışlardı (Bursa Mecmuası, 1918, s. 49). Ocak, Meşrutiyetten Halkevlerinin kurulmasına kadar devletin desteklediği en büyük sivil toplum kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Türk Ocaklarının milliyetçi ve vatansever ikliminde yetişen asker-sivil ocak mensupları, Milli Mücadele kadroları içinde yer almış, Mütareke Döneminde milli bilincinin uyandırılmasında ve milletin işgallere karşı öğütlenmesinde öncülük etmiştir. Fakat, Türk Ocaklarının bu direnişi gözden kaçmamış, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi milli direnişin sembolü olarak görülen şehirlerdeki ocaklar, İngilizler ve işbirlikçisi Yunanlılar tarafından derhal kapatılmıştır. Ocaklı aydınlar da, özellikle İstanbul'un işgalinin ardından, gizlice Anadolu'ya geçmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yürütülen Milli Mücadele'ye katılmıştır (Bursa Mecmuası, 1918, s. 49).

Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ocaklarıyla olan yakın ilişkisi, Türk milletinin inşa sürecinde devlet-ocak bütünleşmesinin en somut örneklerini oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Meşrutiyet döneminde milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi fikirleri savunan, Türk aydınlarını ve gençliğini çatısı altında

toplayan ve Mütareke Döneminde milli bilinci uyandırmada önemli hizmetler gören Türk Ocakların maddi ve manevi yönden destekleyerek çağdaş Türkiye ülküsünün halk arasında yayılmasını amaçlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, bu amaçla Aralık 1922 yılında İstanbul Türk Ocağı'na 3.000 lira, Ocak 1923'te Ankara Türk Ocağı'na 1000 lira, Mart 1923'de İzmir'de kurulmakta olan Türk Ocaklarına 2.000 lira maddi yardımda bulunmuştur (Hakimiyet-i Milliye, 28 Kanun-u Sani, 23 Mart 1923; Tevhid-i Efkâr, 22 Kanunu-u Evvel 1922).

3

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BURSA TÜRK OCAĞI'NI
ZİYARETLERİ

Mustafa Kemal Paşa, Türk Milletine çağdaş ve müreffeh Türkiye'nin yol haritasını anlattığı yurt gezilerinde Türk Ocaklarına yakın ilgi göstermiş, buralarda yaptığı konuşmalarda önemli devlet meselelerine değinmiş ve vatandaşların Türk Ocakları çatısı altında toplanmalarını tavsiye etmiştir. Hatta bazı Ocakların fahri başkanlığını da yapmıştır. Paşa'nın, Bursa ziyaretlerinde muhakkak ziyaret ettiği ve himayesi altına aldığı Bursa Türk Ocağı; eğitim, sağlık, ekonomi ve sosyo-kültürel gibi muhtelif sahalarda gerçekleştirdiği toplumcu hizmetlerle dikkat çekmiş ve Paşa'nın ilgi odağı olmuştur.

4

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BURSA TÜRK OCAĞI'NI HIMAYE
ALTINA ALMASI

Mustafa Kemal Paşa, 1923 yılında başladığı yurt gezilerinde 23 Ocak 1923 günü Bursa'ya gelmiş ve Bursa Türk Ocağı'nı da ziyaret etmiştir. 24 Ocak akşamı saat dokuzda Şark Sineması'nda vatandaşlarla sohbet eden Paşa, daha sonra maiyetiyle birlikte Ocak tarafından şerefine verilen yemeğe katılmıştır. Burada Ocak reisi Doktor Yusuf Bey tarafından bir nutuk irad edilmiş, ardından Paşa hazretlerine hoş amedi (hoş geldiniz) ve Ocağı teşriflerinden dolayı arz-ı şükran edilmiştir. Paşa hazretleri verdikleri cevapta, "Türk Ocağı'nın baba ecdad ocağı olduğunu, hareket-i milliyemizin faaliyet ve mesaisine ihtiyaç bulunduğunu ve milliyetperver gençler arasında bulunmakla yüksek bir haz ve saadet duyduklarını beyan etmişlerdir." Yemekte, Ocaklı gençlerin oluşturduğu bir koro tarafından Paşa'nın hoşuna giden şarkılar ve ilahiler söylenmiştir. Samimi sohbet gece yarısına kadar devam etmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 25 Kanun-u Sani 1923). Bursa Milletvekili Muhittin Baha (Pars) Beyin telgrafına göre Mustafa Kemal Paşa, 1923 Nisan'ında gerçekleştirdiği İstanbul gezisinde Bursa Türk Ocağı'nı himayesine almıştır.

5

BURSA TÜRK OCAĞI'NIN ŞAPKA İNKILABINA İLGİSİ

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Türk Ocağı'na olan yakın ilgisi daimi olmuş, Paşa, 1925 yılında gerçekleştirdiği Bursa gezisinde 24 Eylül günü Bursa Türk Ocağı'nı tekrar ziyaret etmiştir (Bozkurt, 2020, s. 79). Ocağın erkek ve kadın azaları Paşa'yı alkışlarla karşılamıştır. Paşa'ya kahveyle birlikte Misi Köyünde yetişen tatlı elmadan bir tane ikram edilmiştir. Burada kendisine yerli yapım bir "fötr" şapka armağan edilmiştir. Paşa, şapkayı

yapan ustayla da görüştüktan sonra şunları söylemiştir:

Güzel bir serpuş olan şapkadan pek az bir müddette dervişler, mürit ve hocalar da memnun kalacaklardır. Fatin [uyanık] ve zeki insanlar gayri medeni bir kisve altında kıymet-i zatiye [şahsi değerlerini] ve ilmiyelerini kaybetmektedir. Binaenaleyh şerefli mevkilerini muhafaza için medeni kisveye [giysiye] bürünmek lazımdır. Başımızda ayrı bir alametle kendimizi medeniyet cihanından hariç saymışız. Bugün şapkayı giydik. Bundan birçok yabancılar memnun olmamışlardır. Çünkü onlar başlarındaki şapka ile bizden fazla birçok imtiyaza [ayrıcalığa] sahip olmuşlardır (Akkılıç, 2009, s. 61).

Paşa, hanımların başlığı hakkındaki fikirlerini soran bir hanımefendiye şu cevabı vermiştir: “Hanımlar da erkekler gibi şapka giymelidir. Başka türlü hareket etmemize imkan yoktur. İşte size bir misal: Bu başla medeni bir hanım Avrupa’ya gidip insan içine çıkamaz” (Cumhuriyet, 25 Eylül 1925). Ocak başkanının “...daima ocakların kendilerinden ayrılmayacağını ve Gazinin yürüdüğü yolda yolcu olduklarını” ifade eden nutkuna karşın Mustafa Kemal Paşa da: “Milletin hayatını daima hassas ve yüksek bulundurmak ve zihinlerdeki eski pasları atmak için en kuvvetli istinatgâh Ocaklardır. Ben de böyle bir Ocakta bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Tarz-ı mesainizde muvaffakiyetinizi gördüm. Tebrik ve teşekkür ederim” şeklinde karşılık vermiştir. (Cumhuriyet, 28 Eylül 1925; Türk yurdu, 1925-1926, s. 61).

28 Eylül 1925 günü saat 2’de, Bursa Türk Ocağı’nın teşebbüsüyle şapka lehinde bir miting organize edilmiştir. Belediye önünde gerçekleşen mitinge kadınlı erkekli binlerce Bursalı katılmıştır. Mitingde konuşan Bursa Müzesi Müdürü Hasan Fehmi Bey, halkı coşturan ateşli bir nutuk irad etmiştir. Miting sonunda bazı vatandaşlar başlarındaki kalpak ve fesleri yere atarak parçalamıştır. Akabinde kalabalık halk kütlesi, sanayi mızıkası eşliğinde Paşa’nın Çekirge semtinde bulunan köşküne hareket etmiştir (Bozkurt, 2020, s.87-88). Köşkün önüne geldiğinde Bursa Türk Ocağı üyesi, sonradan Bursa Belediye Başkanı ve Antalya Milletvekili olacak olan Dr. Nazif Şerif Bey (Nabel), bir konuşma yapmıştır. Konuşmada Dr. Nazif Şerif Bey şunları ifade etmiştir:

Sana hitap için yine senin mübeccel [yücelmiş] isminden daha kıymetli kelime bulamıyorum. Bu fevk-al-beşer şahsın karşısında ne kadar acizim. Siz büyük milletin en büyüğüsünüz. Hangi gazadır ki senin gazalarının yüksek gayesine varmış olsun ve hangi gazidir ki senin gazalarının bir neferi kadar hizmet etmiş bulunsun. Sen yalnız Türk milletini değil bütün medeniyeti kurtardın. Biz her şeyimizi senin uğrunda feda edeceğiz. Senin nurunu görmeyen gözler kör olsun ve senin hitabını işitmeyen kulaklar sağır kalsın! İşte biz bu gün senin huzurunda senin namına ant içiyoruz.

Mustafa Kemal Paşa, Dr. Nazif Şerif Beyin nutkuna şöyle cevap vermiştir:

Muhterem arkadaşlar,

Sizi yekpare bir vicdan halinde, bir kalb halinde karşımda görüyorum. Bu kalbe bir hazz-ı vicdanla temas ediyorum. Bu temas bana çok yüksek saadetler bahşediyor. Arkadaşlar, ben öteden beri muhterem Bursalıların bu yüksek kabiliyette olduğuna çok kaniydim. Fakat maatteessüf üç beş ahmak bu kitlenin önüne çıkmak, bu zeka ve kabiliyeti örtmek istediler. Hâlbuki hakikatın örtülme imkânı olmadığı bugünkü tezahüratımızla mütecellidir [meydandadır]. Cümledenize tercüman olarak beyefendi biraderimizin söylediği sözlerden çok mütehasıs ve coşkun hissiyata, hali galeyanda bulunan tezahürata layık olduğu veçhile mukabelede görüyorsunuz ki, fart-ı heyecanım [heyecanımın fazlalığı] manidir. Yalnız sözlerime daha birkaç kelime ilave edeyim. Arkadaşlar! Bir zamanlar bu milletin başına fes giydirebilmek için şeyhülislamı tebdil olundu. Fetvalar çıkarıldı. Şayan-ı mahmedettir [övgüye değer] ki, bugün milletimiz böyle hissiz, bimana [manasız], bimantık [mantıksız] vasıtaların hiç birine arz-ı iftikar [rağbet] etmiyor. Bu gibi delaletlere ihtiyaç göstermiyor. Bizim delaletimiz ise milletimizden aldığımız ilhamdan başka bişey değildir ve olamaz. Muhterem Bursalılar samimiyetle, katiyetle ifade etmek isterim ki, hep beraber takip ettiğimiz yol doğrudur. Bu yol bizi saadete isal edecektir [götürecektir]. Tereddüte mahal yoktur. Takip

ettiğimiz yolun cidden musip[isabetli] olduğu yine sizin hal ve şanınızdan ve ali harekâtınızdan bellidir. Müteessirsiniz. Arkadaşlar, takip ettiğimiz yol demek içimizden hangi birimizin çizdiği herhangi hat değildir. Bütün efkarın muhassalasının çizdiği şehrah demektir. Onun için doğrudur, musiptir. Arkadaşlar, memleketimizin her yerinde aynı hissiyat mütecellidir. Fakat bu hissiyatın fiilen izharı bugün ilk defa Bursa'da oluyor. Bunu yapan sizlere ve heyet-i tertibiyeye kemal-i samimiyetle takdim-i tebrikat ve teşekkürat eylerim (Akçiçek ve Karayaman, 2008, s. 124-125).

Mustafa Kemal Paşa, 5 Ekim 1925 günü Bursa'da Cumhuriyet Halk Fırkası'nda kendisine takdim edilen Türkçe Kur'an-ı Kerim'lerden birini alırken, birini Türk Ocağı'na hediye etmiş ve 48 adedinin de camilere dağıtılmasını emretmiştir. Bursa Valisi, Kur'an-ı Kerimlerin dağıtılacak cami isimlerini kayıt ve Paşa'ya imza ettirdikten sonra dağıtma işlemine başlamıştır (Hakimiyet-i Milliye, 6 Ekim 1925).

Bursa Türk Ocağı, Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa gezisinin ardından kaleme aldığı bir mektupta, daima Gazi'ye ve inkılaplarına bağlı olduğunu vurgulamış, yeni Türkiye'nin inşa sürecinde üzerine düşen vazifeyi büyük bir özveriyle yapacağı sözünü vermiştir. Dr. Nazif Şerif imzasıyla yazılan mektup aşağıdaki gibidir:

İnhizam [bozulma] ve âdemden [yokluktan] kurtarıp beşere mev'ud [vaat edilmiş] hak ve saadetin en yüksek derecesine çıkarmağı lütfen kabul ve deruhte eylediğiniz büyük Türk milletinin en şuurulu müesseselerinden olan Bursa Türk Ocağı'nın ebedi minnet ve merbutiyetini [bağlılığını] zat-ı al-i riyaset-i penahilerine [yüksek huzurlarınıza] arz eylemekle müfthiriz [iftihar ederiz]. Cenab-ı Hakkin sizi memur ettiği mukaddes vazifenizi ifa ederken Ocağımızın bütün vicdan ve basiretiyle muazzam mesainizin aciz bir uzvu olacağına itimad buyurmanızı istirham ile şerefyabız [onurluyoruz]. Bursa'da bir şefkat ve irfan membaı olmaya çalışan Ocağımızın mücahede[çalışma] programı çok şümüllüdür. Bu payansız [sonsuz] şümülü zat-ı riyasetpenahilerine [yüksek huzurlarınıza] iki üç cümle ile izah edilebiliriz.: Bu güzel mülkü imar, büyük milleti ihya için sizin düşündüklerinizi, dileklerinizi yapmak ve yaptırmak. Bütün Ocaklıların ruhuna feyiz ve iman nefh eden [üfleyen] bu anda bir kere daha huzur-u riyaset-i penahilerinizde [yüksek huzurlarınızda] tekrarımıza müsaade buyurmanızı istirham eyleriz muazzam reisimiz Gazi hazretleri (Akçiçek ve Karayaman, 2008, s. 203).

6

BURSA TÜRK OCAĞI'NIN ATATÜRK ANITINA KATKISI

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa'da bulunduğu sırada şehirde bir "Atatürk Anıtı" yapılması gündeme gelmiş ve bu öneri kamuoyuna sunulmuştu. Bursa'da o sıralarda yayımlanmakta olan Yeni Fikir gazetesi, 29 Eylül 1925 tarihi sayısında konuyla ilgili olarak şöyle bir haber yapmıştır:

Ankara, İstanbul, Adana ve hatta daha bazı illerimiz Gazi Paşa'mızın heykelleriyle güzel kentlerini süslüyorlar. O büyük adamdan devrimlerin ışığı yükseliyor. Bursa'mız, çok sevdiği Gazisini birkaç kez kucaklamak mutluluğuna ulaşmıştır. Bursa'nın şimdiye dek böyle bir davranışta bulunmaması, çok büyük, affedilmeyecek bir noksanlıktır. 'Yeni Fikir' saygıdeğer Bursalıların dikkatini bu yönde uyarmak ister. Belediyemiz, Partimiz, Türk Ocağımız ve diğer kuruluşların bu yönde harekete geçmesini (bekliyoruz), aynı zamanda aydınlık günlerin övünç verecek anılarını da kucaklayacak bu kaçınılmaz eserin yapımına hemen başlanmalıdır (Akkılıç, 2009, s. 66).

Yeni Fikir'in çağrıda bulunduğu kuruluşlar arasında Bursa Türk Ocağı'nın, Belediye ve Cumhuriyet Halk Fırkasıyla birlikte anılması Ocak adına cidden bir gurur vesilesidir. Bu çağrı, Ocağın sahip olduğu sosyo-ekonomik gücü göstermesi bakımından önemli bir göstergedir.

Cumhuriyet Alanı'ndaki Atatürk Anıtı, Türk yontucuları Nijat Sirel (1897-1959) ve Mehmet Mahir Tomruk'un (1882-1949) ortak çalışmaları ile tamamlanarak 29 Ekim 1931'de Cumhuriyetin sekizinci yıl dönümü

kutlama törenleri sırasında açılacaktır. Şimdi Bursa'nın merkezinde yer alan ve "Heykel" adıyla ünlenen Atatürk Anıtı'nın yapımında Bursa Türk Ocağı'nın şüphesiz ki katkıları büyük olmuştur.

7

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN EN UZUN BURSA GEZİSİ

Mustafa Kemal Paşa, Güney Anadolu'da bir inceleme gezisi yapmak üzere 7 Mayıs 1926'da Ankara'dan hareket etmiş, birçok yeri ziyaret ettikten sonra 19 Mayıs'ta Bozüyük'e gelmiştir. 20 Mayıs'ta Bozüyük'ten yola çıkan Mustafa Kemal ve yanındakiler aynı gün Bursa'ya gelmiştir. Burada, Bursa Valisi Kemal (Gedeleş) Bey, Belediye Başkanı Cemal Bey (Yağcı), Ordu Komutanı Ali Sait Paşa (Özçivril), Kolordu Komutanı Ali Hikmet Paşa (Ayerdem) ve yöresel giysileriyle 150 atlı milis, heyeti İnegöl yolunda karşılamıştır. Atatürk'ün bu gezisi, 20 Mayıs-13 Haziran arasında 24 günlük uzun bir süreci kapsamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Bursa'daki devlet kurumlarını ziyaret etmiş ve kendisine sevgi gösterisinde bulunan Bursa halkıyla değişik görüşmeler yapmıştır. Paşa'nın, Bursa'da ziyaret ettiği yerlerden biri de, mutad olduğu üzere, Bursa Türk Ocağı olmuştur.

26 Mayıs günü saat 18.10'da Ocağı ziyaret eden Paşa'ya, Ocak yetkililerinden Dr. Nazif Şerif Bey (Nabel) tarafından yapılan çalışmalarla ilgili bilgiler verilmiştir. Hakkı Tarık Us'un 27 Mayıs 1926 tarihli Vakit gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ocağı'ndaki incelemeleri ve uyarılarıyla ilgili olarak şöyle bir haber yer almıştır:

Gazi Paşa hazretleri Ocaklılarla söyleşileri sırasında çalışmanın, özellikle çok sıkı bir etkinliğin ulusumuz için pek gerekli olduğundan söz ettiler. Daha sonra dinsel sorunlar hakkında değerli uyarılarda bulunarak, ibadetlerimizde, Kur'an'ın Türkçesini kullanmaklığımızı bildirdiler ve bu konuda açıklamalar yaptılar. Bundan sonra köylünün çalışmaları ile ilgili bazı sorular sordular. Ve daha sonra otomobilleriyle köşklerine döndüler ("Gazi Paşa Dün Bursa Türk Ocağı'nda Ocaklılarla Hasbihal Etti", 27 Mayıs 1926).

29 Mayıs'ta, İstanbul Türk Ocağı Sanayi-i Nefise Kolu (Güzel Sanatlar Kolu), ressam İbrahim Çallı başkanlığında Moda adlı Boğaziçi Vapuruyla Mudanya'ya gelmiştir ("Reis-i Cumhuriyet Hazretleri", 29 Mayıs 1926). Sanatçılar, Bursa'ya geçerek saat 18.00'de Çekirge'deki köşkünde Paşa'yı ziyaret etmiştir. İbrahim Çallı Bey, burada sanatçılar adına Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e bağlılık bildiren bir konuşma yapmıştır. Cumhurbaşkanı da, İbrahim Bey'in konuşmasına, İslam dininin resim yapılmasına karşı olduğuna ilişkin bazı görüşlere de gönderme yaparak şöyle karşılık vermiştir:

Resim yapılmaması için acaba dinimizde bir kayıt var mıdır? Bana bu soru birçok zaman evvel yine sorulmuştu. Ben o zaman demiştim ki: Eski insanlar birtakım mabutlara, resimlere taparlardı. Bunun için dinimiz resmi yasaklamıştı. Hâlbuki şimdi vaziyet aynı şekli muhafaza etmiyor. Dolayısıyla sakınca kalmamıştır. İleri milletler, bu hakikati çoktan idrak etmiş bulunuyorlar (Akkılıç, 2009, s. 73).

Mustafa Kemal Paşa, 10 Haziran 1926 günü Bursa Türk Ocağı başkanı Atif Beyi kabul etmiş, Dar'ül Bedai sanatkarları tarafından Türk Ocağı yararına verilen müsamereye katılmıştır.

8

1927 YILINDAKİ BURSA GEZİSİ

Mustafa Kemal Paşa, 1 Temmuz 1927 tarihinde başladığı İstanbul gezisini 1 Ekim 1927'de bitirmiş, ardından İzmir vapuruyla Bursa'ya hareket etmiştir. Mudanya'ya ulaştığında Bursa Valisi Fatin Bey (Güvendiren), Belediye Başkanı Mehmet Şükrü Bey (Arna), Tümen komutanı, il ve ilçe yöneticileri ve kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştır. Paşa, sonradan Türk Ocağı tarafından onuruna verilen baloya katılmıştır (Akkılıç, 2009, s. 84).

9

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN OCAĞI SON ZİYARETİ

Türk Ocakları, 1927'deki Dördüncü Kurultayında yaptığı yasa değişikliğiyle "...Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraber" olduğu yönünde karar almış, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Nizamnamesinde yer alan 40. Madde ile Ocaklar, CHF'nin "murakabesi altında bir kuruluş" sayılmıştır (Üstel, 1997, s. 227). Mustafa Kemal Paşa, 5 Ocak 1931'de Bursa Türk Ocağı'na gerçekleştirdiği son ziyaretinde bu konuyu ele almış, gençlerin ve öğretmenlerin Türk Ocağı çatısı altında birleşmeleri gerektiğini vurgulamıştır (Karaer, 1992, s. 22). Mustafa Kemal Paşa, iki buçuk saat kaldığı Bursa Türk Ocağında Darülfünun Emmini Muammer Reşit ve Müderris Ziya Beylerle bir görüşme yapmış, onlar aracılığıyla "Ocak gençliğine ve arkadaşlara selam söyleyin" diyerek duyduğu güveni ve sevgiyi dile getirmiştir (Baydar, 1968, s. 75). Ayrıca, Ocak dispanserini gezerek ilgililerden bilgi almıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa ziyaretinde Hamdullah Suphi ile arasında şöyle bir konuşma cereyan etmiştir:

Hamdullah, hangi Türk Ocağı'na gitsem, hepsi memnun olmayanlarla dolmuş. Bana neler sormadılar, neler söylemediler.

Tabi Paşam, onlar başlarında bir sultan değil, bir Cumhurbaşkanı olduğunu biliyorlar ve onun için çekinmeden içlerini döküyorlar. Onları böyle konuşmaya sizin getirdiğiniz rejim alıştırdı (Baydar, a.g.e., s. 7).

Ancak, Bursa'da Atatürk'e Ocaklı gençlerin çeşitli memleket meseleleri üzerinde birtakım sorular sormaları onu çok memnun etmiştir. Bunun üzerine kendi partisinin mensuplarına dönerek; "Nedir bu durumunuz? Herkes ellerini kavuşturmuş, el pençe divan duruyor. Siz de Ocaklı gençler gibi uyanık olun" demiştir (Kılıç, 2012, s. 173).

10

SONUÇ

İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocakları, Türk milliyetçiliğinin gelişim seyrinde önemli bir kırılma olmuştur. Ocakların farklı alanlarda yürüttüğü faaliyetler, Türk insanının milletleşme ve vatandaşlığa geçişi safhasında ciddi katkılar sunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, çağdaşlaşmayı hedefleyen devrimlerin halka arzında ve yerleştirilmesinde Türk Ocaklarından azami oranda faydalanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezilerinde en çok itibar edip ziyaret ettiği kurumlardan biri de Türk Ocakları olmuştur. Maddi ve manevi yönden Ocakları destekleyen Paşa, ocak ziyaretlerinde halkla görüşmüş ve devrimler hakkında bilgi vermiştir. Bu bağlamda Paşa'nın en çok ziyaret ettiği şehirlerden birisi de Bursa olmuştur. Milli Mücadele'de Yunan işgaline giren ve talihsiz günler geçiren Bursa, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olarak manevi açıdan önem arz etmekteydi. Bursa, bir anlamda Türk insanının duygu ve düşüncelerine ayna tutan kozmopolit bir şehirdi. Dolayısıyla, Atatürk devrimlerinin seyrini ve yansımalarını görmek için müstesna bir örnekti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa ziyaretlerinde ihmal etmediği Bursa Türk Ocağı, ilk ocaklardan olup zengin mesaisiyle dikkat çekmekteydi. Ocak, vatandaşın sorunlarını paylaştığı Cumhuriyet Halk Fırkası ve Bursa Belediyesinden sonra en önemli kurumdu. Ocağın sahip olduğu sosyo-ekonomik güç, Bursalı vatandaşların gözünde itibarını oldukça yükseltmişti. Ocağın yoğun ve fedakâr çalışmalarını daima takdir eden Mustafa Kemal Paşa, 1923 yılında Bursa Türk Ocağı'nı resmen himayesine almıştır. Bu, Bursa Türk Ocağı'nın Paşa nezdinde taşıdığı anlam ve önemi gösteren çarpıcı bir örnektir. Paşa, birçok devrimi ilk kez Bursa Türk Ocağında dile getirerek vatandaşın tepkisini ölçmüştür. Ocakta yapılan sohbetler ve vatandaşın istekleri, sonraki devrimler için adeta bir yol haritası olmuştur.

II.1. ARŞİV KAYNAKLARI

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA). HR. İM 71/23. (9 Nisan 1923).

II.2. SÜRELİ YAYINLAR

Bursa Mecmuası. (1918). *Bursa Mecmuası*, (4), 49.

Gazi Paşa dün Bursa Türk Ocağı'nda ocaklılarla hasbihal etti. (1926, 27 Mayıs). *Vakit*.

Hakimiyet-i Milliye. (1923, 10 Şubat [28 Kânun-ı Sâni 1339]).

Hakimiyet-i Milliye. (1923, 23 Mart).

Hakimiyet-i Milliye. (1923, 25 Ocak [25 Kânun-ı Sâni 1339]).

Hakimiyet-i Milliye. (1925, 6 Ekim)

Reis-i cumhur hazretleri. (1926, 29 Mayıs). *Vakit*.

Şuun. (1925). *Türk Yurdu*, 10(17), 61.

Tevhid-i Efkar. (1922, 22 Aralık [22 Kânun-ı Evvel 1338]).

II.3. KİTAP VE MAKALELER

Akççek, E. ve Karayaman, M. (2008). *Atatürk'ün Türk ocaklarını ziyaretleri ve yaptığı konuşmalar*. Türk Ocakları Ankara Şubesi.

Akçura, Y. (1978). *Türkçülük: Türkçülüğün tarihi gelişimi*. Türk-Kültür Yayınları.

Akkılıç, Y. (2009). *Atatürk ve Bursa* (3. Baskı). Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları.

Arif Hikmet. (2008). *Bursa seyahati* (N. Özdemir, Çev.). Sentez Yayıncılık.

Baboğlu, M. U. (2012). *Bursa Türk ocağı'nın kuruluşu ve faaliyetleri (12 Kasım 1913-25 Mart 2011)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve anıları*. Menteş Yayınevi.

Bozkurt, C. (2020). *Bursa Türk ocağı (1913-1931)*. Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları.

Bursa Türk ocağı esas ve dahili nizamnameleri. (1329-1332). Bursa Muini Hilal Matbaası.

Karaer, İ. (1992). *Türk ocakları*. Türk Yurdu Neşriyatı.

Kılıç, N. (2012). *Türk ocakları ve Atatürk*. Türk Ocakları Ankara Şubesi.

Sarınay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk ocakları (1912-1931)*. Ötüken Neşriyat.

Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye'de siyasi partiler, ikinci meşrutiyet dönemi*. İletişim Yayınları.

Üstel, F. (1997). *İmparatorluktan ulus-devlete türk milliyetçiliği: Türk ocakları (1912-1931)*. İletişim Yayınları.

Ek 1

"Türk Ocağında Ziyafet", Hakimiyet-İ Milliye, 25 Ocak 1923.

تورک اوجاغنده کی ضافت
بروسه : ۲۳ (T.T) — ش قوماندان
پاشا حضرتلری دون آفتام ساعت نوزده شرق
سینه ماسنده خلق ایله یابدقلمری سبجاله نهایت
ویردکن صوکره . میتلریله برابرروسه تورک
اوجاغی طرفندن شرقلرینه کشیده وانان مکلف
ضافتده حاضر بولمشلردور . بعلکه کلرنده تورک
اوجاغی رئیس دوکتور یوسف عزالدین بک
طرفندن برنطق ایراد ایدیلهرک یاا حضرتلرینه
بیان خوش آمدی ابدلش و اوجاغ تشریفلرندن
دولانی عرض شکران اولونمشدور . شاحضرتلری
ویردکاری جوابده تورک اوجاغنک بابا اجداد اوجاغی
اولدیفنی ، حرث ملیمزک انکشافی ایچون بوکمی
مؤسسات ملیه مزک فعالیت و مسیسته احتیاج
بولوندیفنی و ملیتپرور کنجیلر آراسنده بولونمقله
بوکسک بر حظ و سعادت دویدقلمری بیان بیور .
مشلردور . ضیافت اناسنده اینجهماز طرفندن
لطیف هوالر چالمنش و اوجاقلیک وجوده
کتیردکاری مهترطقی طرفندن ده بریمه کوزل
پارچهلر والهیلر ترم و تفی ایدلشد . صیبی
حسبالله دوام ایدن ضیافته کیه یاریسنده
نهایت ویرلشدور .

Ek 2

Yap Bursalıların Muazzam Tezahüratı ve Gazinin Nutku, Bursalılar Baştan Aşağı Şapka Giydiler",
Cumhuriyet, 29 Eylül 1925.

Ek 3

"Gazi Bursa Cumhuriyet Halk Fırkasında. Takdim olunan Türkçe Kur'an-ı Kerim'den birini ayırmışlar, diğerlerinin camilere tevziini emir buyurmuşlardır", Hakimiyet-i Milliye, 6 Ekim 1925.

Ek 4

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Türk Ocağı'nı Himayesi, Başkanlık Osmanlı Arşivi, (BOA) HR. İM 71/23 1923 04 09.

تلفرافنامه

۱۹۱

رسایندہ خا صیر شمسندہ

مخبرجی	نومراوی	کلمہ سی	تاریخی	آلندی عمل	تاریخ	ساعت	امضا
مجلس بولیو	۱۸	۷۷	ساعتی اول مکره	کشدہ اولندی عمل		اول مکره	

تاریخ پیا اسانجول بیاینج برده نولک او جانی عماد لیز الشرد

برده بیووا
مکره

Stamboul, Télégraphie

مطبعة بحریه

نومر مکره ۸۰۱

مصطفی

Ek 5

"Gazi Paşa Dün Bursa Türk Ocağında Ocaklılarla Hasbihal Etti", Vakit, 27 Mayıs 1926.

— YAZAR KATKILARI · AUTHOR CONTRIBUTIONS (CREDIT)

C. BOZKURT

Kavramsal çerçeve, arşiv araştırması, yazım-taslak hazırlama, gözden geçirme ve düzenleme, sorumlu yazar.

— ETİK BEYAN · ETHICS STATEMENT

Bu çalışma, doğrudan insan veya hayvan denekleri içermediği için etik kurul onayı gerektirmemektedir. Arşiv kaynakları, ilgili kurumların kamuya açık erişim koşullarına uygun biçimde kullanılmıştır. Çalışmanın hazırlanması ve sunulması sürecinde yayın etiği ilkelerine titizlikle uyulmuştur. İntihal denetimi *iThenticate* yazılımı üzerinden gerçekleştirilmiş; benzerlik oranı %20 olarak raporlanmıştır.

— ÇIKAR ÇATIŞMASI · CONFLICT OF INTEREST

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazımı veya yayımı sürecine ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

— FINANSMAN · FUNDING

Bu çalışma, herhangi bir kamu kurumu, ticari işletme veya kâr amacı gütmeyen kuruluştan özel bir hibe almamıştır. Yazarların kendi kurumsal araştırma bütçeleri çerçevesinde yürütülmüştür.

CC

BY · NC

TELİF & LİSANS · COPYRIGHT & LICENSE

© 2025 Yazarlar. Bu makale, **Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0)** lisansı ile yayımlanmaktadır. Makale, atıf yapılması ve ticari olmayan amaçlarla kullanılması şartıyla kopyalanabilir, paylaşılabilir ve uyarlanabilir. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>